УДК 504.(043.2):614(075.8)

В.Ф. Галімуллін,
Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду
А.П. Пашков
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
Л.А. Нападовська
Київський національний торговельно-економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА МАЙБУТНЄ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У ФОРМАТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ І ЕКОМЕНЕДЖМЕНТУ

У статті запропоновано рекомендації зі створення рекреаційних зон на припинених і відпрацьованих кар'єрах з використанням принципів екоменеджменту, що збільшить обсяги маршрутів майбутнім екотуристам у 2-3 рази. ***Ключові слова:*** *екологічний туризм, безпека, здоров'язбереження, екоменеджмент, відпрацьовані кар'єри, рекреаційні зони.*

Постановка проблеми. На сьогодні стан проживання в містах і населених пунктах України часто не відповідає гігієнічним вимогам (забруднення повітря, різке зниження якості питної води та ін.), тому забезпечення санітарно-гігієнічної та екологічної безпеки місць перебування людини в системі «Праця-Побут-Відпочинок» є однією з найважливіших складових безпеки і здоров'язбереження людини та екоменеджменту в умовах урбанізованого середовища. Гірничо-металургійний комплекс (ГМК) посідає найбільш значуще місце в народному господарстві України. Цій галузі притаманні як несприятливі і небезпечні умови праці, так і відсутність належного відпочинку через високе забруднення повітря наближених, призупинених, припинених і відпрацьованих кар'єрів. В таких умовах проживають і працюють майже 50% робітників ГМК, що сприяє високому рівню захворюваності.

Вирішення проблеми здоров'язбереження наближених до ГМК людей потребує суттєвих якісних змін при розробці нових містобудівних ідей, включаючи природоохоронні заходи на прилеглих територіях для поліпшення умов проживання, якості здоров'я, надання городянам можливостей для спілкування і соціальних зв'язків, а також створення зон відпочинку та додатково майбутніх екологічних маршрутів для туристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В умовах Євроінтеграції України, відродження культурних і духовних цінностей українського народу особливого значення набуває розвиток і діяльність національної вищої школи, зокрема підготовка викладачів з екології, геології, біології, географії, економіки та туризму є обов'язковою формою навчання. Навчальні заклади мають певний досвід в організації й проведенні туристичних походів і подорожей освітнього та виховного характеру.

Відомо [5, с. 522], що «екотуризм» з'явився ще у 80-х роках минулого століття в руслі розвитку туристів для природознавців, був запропонований мексиканцем Гектором Цебаллосом і визначався як «мандрівка до відносно спокійних або незабруднених природних областей» з метою вивчення пейзажу, задоволення ним, його рослинами і тваринами, що відбувається в біосфері.

Проте сьогодні на планеті залишилось мало територій непорушеними екосистемами. Найбільше вони зруйновані у розвинених країнах: в Європі, Східній Америці, Японії. Площа непорушеної території на Європейському континенті складає лише 15,6% і є невеликими цятками біосфери, оточеними з усіх сторін порушеними діяльністю людини територіями, тобто техносферою [1, с. 148].

Таким чином, більшість населення планети мешкає у техносфері, де умови проживання значно відрізняються від біосферних. Саме тому на сучасному етапі розвитку української педагогічної теорії питання екотуризму у підготовці вчителів екології, геології, біології, географії, економіки та екотуризму кінця XIX початку XX ст. як закономірного і цілісного процесу висвітлені лише частково [5, с. 522].

У зв'язку з цим, останнім часом активно розвивається вчення про безпеку життєдіяльності людини в техносфері. Основна його мета – захист людини від негативного впливу антропогенного походження, досягнення комфортних умов життєдіяльності і здоров'язбереження з використанням принципів екоменеджменту. Метою екоменеджменту є пошук забезпечення найбільш конкурентоспроможних рішень у сфері управління природоохоронною діяльністю. На сучасному розвитку людства доцільно мати досвідчених спеціалістів у галузях економіки й екології, які б створювали передумови для формування у населення елементів сучасного світогляду і розуміння важливості та необхідності ощадливого поводження себе в довкіллі та раціонального його використання.

Формулювання цілей статті. На засадах вище наведеного актуальним є дослідження майбутнього екологічного туризму на призупинених, припинених і відпрацьованих кар'єрах України при застосуванні певних природоохоронних заходів.

Метою даної статті є аналітичні дослідження забруднень на

припинених, призупинених та відпрацьованих кар'єрах і наближених до них відвалів; розробка обґрунтованих рекомендацій для екотуризму, учбово-рекреаційної рекультивації; поширення маршрутів майбутніх екотуристів в 2-3 рази за рахунок перетворення певної частини сучасної техносфери в рекреаційні зони відпочинку.

Виклад основного матеріалу досліджень. На призупинені та відпрацьовані кар'єри відведено багато сотень, а інколи і тисячі гектарів земель. Лише кар'єри і відвали в Кривбасі простягаються з півночі на південь більш ніж на 160 км. Загальна площа кар'єрів Кривбасу- близько 4 тис. га. Амплітуда штучних змін рельєфу по вертикалі досягла більше 500 м. З 1 га поверхні кар'єрів, відвалів хвостосховищ виноситься від 2 до 5 т. дрібнодисперсного пилу за добу в залежності від швидкості вітру [4, с. 248].

На призупинених кар'єрах Сумщини дослідниками встановлено, що при швидкості вітру 5м/с розпочинається інтенсивне здіймання сухого пилу у повітря, а при 8 м/с цей процес швидко підсилюється. Ці дані підтверджують і дослідження [3, с. 115] де встановлено також, що забруднення повітря на відстані 500 м. від сухих поверхонь кар'єрів та хвостосховищ 1,5-3,3мг/м³ при швидкості вітру 4-6м/с, а із збільшенням швидкості вітру до 6-8 м/с – 11,7-32,4 мг/м³.

За даними Українського НДІ промислової медицини МОЗ України основними факторами, що викликають захворювання у населення і робітників ГМК, є пиловий фактор (38%), фізичні перевантаження (28%), вібрація (14%), шум (11%), хімічний фактор (6%), інші (3%).

Небезпека кар'єрів та відвалів в Україні пояснюється такими даними: в колишньому Радянському Союзі функціонувало більше 6300 кар'єрів, з яких лише на кар'єрах України за Міншляхбудом нараховувався 651 будівельний кар'єр, а на сьогодні функціонує тільки близько 100.

Однією із можливостей виходу автори передбачають створити зони відпочинку та туристичні маршрути на раніше порушених землях. Призупинені і відпрацьовані кар'єри та відвали, які до них наближені ідеально підходять для цієї мети.

Наявність під'їзних шляхів і підведені ЛЕП спрощують процес реалізації проекту та скорочує його вартість. Важливу роль має тип кар'єру, спосіб видобутку сировини та інші фактори.

Розглянемо основні типи кар'єрів і для кожного з них надамо рекомендації щодо їх використання у рекреаційних, навчальних чи туристичних цілях:

1. Перший тип кар'єрів – найбільш поширені сухі кар'єри із видобутку чорних і кольорових металів, вогнетривів та гірничо-

хімічної сировини. Ці кар'єри можуть викликати велику зацікавленість екотуристів, школярів та студентів у геологічному відношенні. Створення музею із різноманітних мінералів приверне додаткову увагу. На їх базі можливо будувати споруди будь-якого типу, що можуть стати однією з основ загальноосвітньої бази. Проте не на всіх кар'єрах можливо побудувати подібні комплекси. Деякі родовища мають радіаційний фон, що виключає можливість будівництва.

2. Другий тип кар'єрів – гідромеханізовані кар'єри. Це кращий варіант для створення освітньо-рекреаційного комплексу. Пляжні зони та розвинута інфраструктура комплексу (водні атракціони, мережа кафе, спортивні майданчики тощо) привернуть увагу не тільки екотуристів, а й мешканців великих міст. Для розвитку професійного спорту на базі затопленого кар'єру можна створити гребні та парусні клуби. Розведення риби сприятиме збільшенню кількості відвідувачів, а також дасть змогу проводити змагання зі спортивного риболовства.

3. Третій тип кар'єрів – це кар'єри із видобутку будівельних матеріалів. Вони мають переваги, які дозволяють вважити їх перспективними для проведення освітньо-рекреаційної рекультивації, незважаючи на відсутність геологічного різноманіття. Кар'єри цього типу у більшості випадках розташовані близько до великих міст, і це знімає питання відвідування комплексу мешканцями міста й екотуристами. Небезпека радіації на будівельних кар'єрах практично відсутня.

Навчально-рекреаційний напрям рекультивації в методичному відношенні може бути розглянутий на прикладі Західно-Кадиковського вапняного кар'єру, що розташований у 3 км. від Севастополя. Основу відпочинку екотуристів складають туристичні маршрути, прокладені по території кар'єрних комплексів та наближеної місцевості. На відвалах тут буде розташована інфраструктура комплекс: готель, кафе, сувенірні лавки, парки [2, с. 121].

Чудовим прикладом створення рекреаційного комплексу є затоплений глибокий кар'єр у парку Правди в місті Кривий Ріг. Поряд є водні атракціони, мережа кафе, спортивні майданчики з футболу, волейболу, тенісу та ін. Це прекрасне місце для відпочинку мешканців Кривого Рогу, а місцева державна влада вже сьогодні завдяки комплексу отримує додаткові кошти для міста.

В цілому збільшення обсягів і маршрутів для майбутніх екотуристів складає: **$Me.т = 100:n = 100:15,6 \approx 6$,**

де n – кількість маршрутів для сучасних екотуристів у біосфері.

Ураховуючи, що деякі родовища мають радіаційний фон чи розташовані в складних гідрогеологічних умовах, що виключає

будівництво рекреаційних зон відпочинку і нових маршрутів для екотуристів, то за прогнозами авторів кількість нових маршрутів для майбутніх екотуристів реально збільшити не менше ніж у 2-3 рази, а період окупності запропонованих комплексів за прогнозами екоменеджменту складе 2-3 роки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку даного напряму:

1. Запропонований освітньо-рекреаційний вид рекультивації вирішує декілька проблем: по-перше, знімає екологічну напругу поблизу міст; по-друге, допомагає розширити рекреаційне різноманіття; по-третє, створює робочі місця та покращує економічне становище регіону.

2. Орієнтовні розрахунки свідчать про те, що період окупності запропонованих комплексів становить 2-3 роки.

3. Запропоновані рекомендації для кожного типу кар'єрів враховують і передбачають основні аспекти, а саме: екологічний ефект, безпеку, освіту екоменеджменту, екотуризм, соціально-економічні передумови та особливості даного регіону, а також методи їх оцінювання, що допоможе у виборі кар'єру для даного виду рекультивації і збільшить обсяги та кількість найкращих маршрутів для майбутніх екологічних туристів у 2-3 рази.

4. На базі рекультивованого кар`єрного комплексу крім зони відпочинку та майбутніх екологічних маршрутів туристів можливо створити центр навчання для школярів чи студентів, які знайомились б з історією регіону, з основами гірничої справи, геології, біології, еколоігї, економічного розвитку місцевості та інших наук про Землю. Крім того, особливості будови грунту кори, наявність останків, копалин, тварин та рослинності, різноманітних і рідкісних мінералів, що може стати додатковим фактором у питанні створення музею.

У перспективі подальших розвідувань у даному напрямі автори передбачають застосувати передовий закордонний досвід та порівняльний аналіз у відповідність до кращих вітчизняних комплексів.

ДЖЕРЕЛА:

1. Безпека життєдіяльності : Навч. посібник / В.В. Березуцький, Л.А. Васьковець, Н.П. Вершиніна та ін. – Х. : Факт, 2007. – 384 с.

2. *Кириченко Ю.В., Ческидов В.В., Сенченко Д.С.* Критерии выбора карьера для проведения учебно-рекрационной рекультивации // Горный журнал. – М., 2008. – № 9. – С. 120-122.

3. *Михайлов А.М.* Охрана окружающей среды на карьерах : Учебное пособие. – К. : Вища шк., 1990. – 264 с.

4. *Нападовська Л.А., Пашков А.П., Іщенко В.Є.* Природоохоронні заходи : Економічні та екологічні аспекти // Зб. наук. прац. V Міжнародної наук.-практ. конференції 5-6 червня 2013 р. в Нац. наук.-дослідному ін-ті промислової безпеки та охорони праці. – К. : ННДІПБОП, 2013 – С. 241-249.

5. *Розсоха А.П.* Екологічно-краєзнавча робота вчителів географії як складова безпеки життєдіяльності // Зб. наук. праць 10-ї Міжнародної наук.-методичної конф. «Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика». – К. : НАУ, 2011. – С. 521-526.

В статье предложены рекомендации для создания рекреационных зон на приостановленных и отработанных карьерах с использованием принципов экоменеджмента, что увеличит объемы маршрутов будущим экотуристам в 2-3 раза. ***Ключевые слова:*** *экологический туризм, безопасность, здоровье сохранение, экоменеджмент, отработанные карьеры, рекреационные зоны.*

Recommendations are proposed in this article. They are about creation of recreational areas on the closed quarries. We use principles of environmental management. This article is about how to increase areas for environmental tourism 2-3 times. ***Keywords:*** *eco-tourism, preservation of health, environmental management, closed quarries, recreational areas.*

УДК 37.037

Л.Г. Горяна, Т.Б. Бєлоусова,

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті автор уперше вводить деякі категоріальні поняття впровадження здоров'язбережувальних технологій у системі післядипломної педагогічної освіти України. Розкриває сутність формування готовності педагогічних працівників до впровадження здоров'язбережувальних технологій. На основі чітких дефініцій, які виключє їх неоднозначне та суперечливе тлумачення і поглиблює зміст ключових професійних компетенцій. ***Ключові поняття:*** *Здоров'язбережувальні технології, компетентність, методична культура*

Постановка проблеми. У наш час модернізація вітчизняної освіти надає імпултсу розроблення стратегій розвитку системи професійної діяльності педагогічних працівників різних категорій. Визначення потреб і пріоритетів педагогічного ринку праці, активне поширення інноваційних технологій навчання, створення науково-методичного супроводу професійного самовдосконалення кожного педагогічного